

Een boomval met (vroeg-)mesolithische vondsten langsheen een oude Scheldemeander te Zele (O-Vl., B)

Maarten BRACKE, Gwendy WYNS, Thomas APERS & Bert MESTDAGH

1. Inleiding en situering

In het kader van de geplande aanleg van 80 wooneenheden met bijhorende wegenis ter hoogte van de Kouterbosstraat te Zele, voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv tussen 2 november 2010 en 27 mei 2011 op de site een archeologische opgraving uit (Wyns, 2011). Een prospectieonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd in 2009 door All Archeo had aangetoond dat er op het terrein archeologische sporen uit verscheidene periodes bewaard waren (Reyns & Bruggeman, 2010). Het onderzoek gebeurde in opdracht van de bouwheer, de gemeente Zele, volgens de bijzondere voorwaarden geformuleerd door Ruimte en Erfgoed.

Het onderzoeksgebied van 4,5 ha groot bevindt zich in de Kouterbosstraat, in de gemeente Zele, deel uitmakend van de provincie Oost-Vlaanderen. Het omvat de percelen 868G (partim), 869A, 870A, 902D, 904C2, 904M2, 905A, 906N (partim), 908B2, 908C2 (partim), 909A, 910A, 912D (partim), 913H (partim), 914P (partim), kadaster Zele, afdeling 3, sectie D. Ten noorden van het opgravingsterrein bevindt zich de Kouterbosstraat, ten zuiden ervan de Gentssteenweg/N445. Het centrum van Zele situeert zich ten noordoosten.

Bodemkundig gezien wordt het gebied beschreven als een Zch bodem, een matig droge zandbodem met een verbrokkelde ijzer en/of humus B-horizont. De geologische ondergrond bestaat tot op een diepte van ongeveer 3 m uit geel/blauw kwartszand waaronder zich lichtblauwgrijze klei bevindt. Over het hele terrein kon een A-C profiel vastgesteld worden. Bovenop een donkergele zandige moederbodem bevond zich een dikke donkerbruine A(p)-horizont. Als de meer regionale topografie bekeken wordt, valt een verscheidenheid aan bodemsoorten langs de zuidelijke zijde van Zele op. Deze maken deel uit van een oude Scheldemeander die ongeveer 10.000 jaar geleden een verlandingsproces kende. Het Donkmeer te Berlare is hier nog een restant van. Het opgravingsterrein zelf bevindt zich op een kouterrug die parallel met deze verlande Scheldemeander loopt, op ca. 1 km afstand.

2. Methodiek

In de zone van de boomval werd een lokaal raster uitgezet van 5 op 5 m (Fig. 1). Dit raster verdeelde de zone op in aaneensluitende vakken van telkens één vierkante meter groot. Het geheel werd gevisualiseerd door piketten waartussen fluorescerend touw gespannen werd. De verschillende vakken werden verder onderverdeeld in kleinere vakjes van 50 op 50 cm. Vervolgens werd het volledige raster opgetekend op schaal 1/20. Zo werd een detailplan van de steentijdzone bekomen, met aandacht voor de locatie van de boomval en de los verzamelde silex artefacten. Op dit grondplan werd het rastersysteem vervolgens voorzien van codes. Er werd gekozen om de vakken van een vierkante meter oplopende

cijfers te geven en daarna een volgnummer van 1 tot 4, om aan te duiden naar welk vak van 50 op 50 cm precies wordt verwezen, bijvoorbeeld 6/2 of 13/4. Vervolgens werd de grond per vierkant van 50 op 50 cm per vijf centimeter verzameld, tot op het niveau van de onverstoorde moederbodem. In de meeste gevallen werd dit bereikt op een 10 tot 20 cm diepte. Nadien werden de grondstalen (ca. 350 zeefstaalzakken) uitgezeefd op maaswijdte 0,5 mm om zodoende al het aanwezige materiaal te recupereren. Via deze werkwijze kan uiteindelijk een volledige 3D-verspreiding verkregen worden van het silexmateriaal die in de onderzochte zone aanwezig zijn.

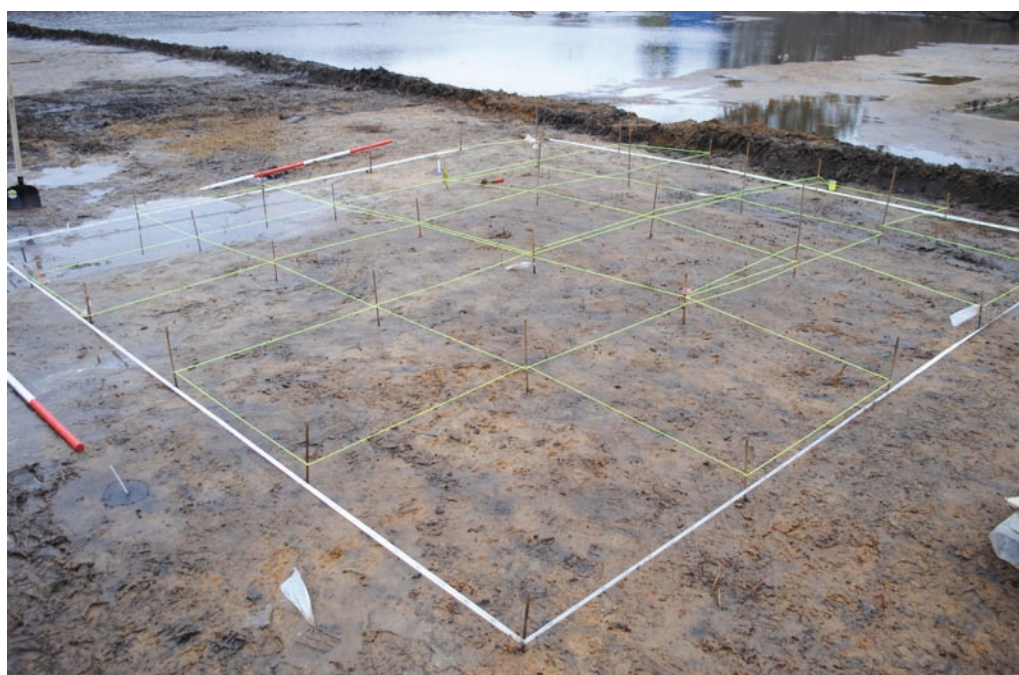

Fig. 1 – Zicht op het uitgezette rastersysteem.

3. Resultaten

Het raster met een oppervlakte van 25 m² (5 op 5 m) leverde in totaal 893 silex artefacten op (Tab. 1; Fig. 2). Het overgrote deel bestaat uit debitagemateriaal (n = 884) waaronder een groot aantal (micro)chips en enkele kleinere afslagen en microklingen. Daarnaast horen nog 18 verbrande silex artefacten (2 %) tot het debitagemateriaal. Tot de laatste en belangrijkste groep behoren zes bewerkte silex artefacten en drie kerfresten. De silexsoort is van een lokale oorsprong en varieert in kleur van donkerrood tot (rood)bruin. De textuur is fijnkorrelig.

De aanwezigheid van en het aantal silex artefacten laat duidelijk toe een concentratie vast te stellen langs de oostelijke helft van de boomval met een uitschieter van 103 artefacten in het centrale raster 13/2. Deze concentratie valt samen met de valrichting van de boom. Hierdoor bleven de artefacten in het dieperliggende deel bewaard terwijl de omliggende en hoger gelegen silexen wellicht verspreid werden door het intensief bewerken en ploegen. Hierdoor is de ruimtelijke spreiding en de grootte van de site niet nader te bepalen. Ook kan niet vastgesteld worden of het gaat om een kortstondige site of meerdere opeenvolgende seizoenale kampen (palimpsest).

Types	Aantal	%
Debitagemateriaal (chips, afslagen, micro-klingen en verbrande silexartefacten)	884	99
Kerfresten	3	0,33
Spitsen met schuine afknotting	2	0,22
Segment	1	0,11
Microlietfragmenten	3	0,33
Totaal	893	100

Tab. 1 – Typologisch overzicht van de silexartefacten.

In totaal werden zes geretoucheerde artefacten teruggevonden (determinatie Prof. Philippe Crombé, UGent). Artefacten 1, 2 en 3 (Fig. 3:1-3) betreffen drie onbepaalde microlietfragmenten voorzien van een schuine afknotting. Alle drie werden ze vervaardigd in een bruinrode fijnkorrelige silex. De eerste meet 14 mm lengte met een maximale breedte van 8 mm. De dikte bedraagt 1,5 mm. Het tweede microlietfragment heeft een lengte van 11 mm en een breedte van 8,9 mm. De maximale dikte kan vastgelegd worden op 1,9 mm. De derde is 12 mm hoog en 7,5 mm breed. De dikte bedraagt 2,5 mm. Artefact 4 (Fig. 3:4) betreft een segment met een lengte van 26,8 mm. De breedte bedraagt 9,1 mm en de dikte is maximaal 3 mm. Artefacten 5 en 6 (Fig. 3:5-6) zijn twee spitsen met schuine afknottingen voorzien van een proximale punt. De eerste spits meet 23,5 mm lang, 11 mm breed en 2 mm dik. De spits werd vervaardigd in een bruinige korrelige silex. De tweede spits heeft een hoogte van 16,8 mm en een breedte van 9,1 mm. De maximale dikte bedraagt 2 mm. De spits werd gemaakt in een fijnkorrelige bruinrode silex.

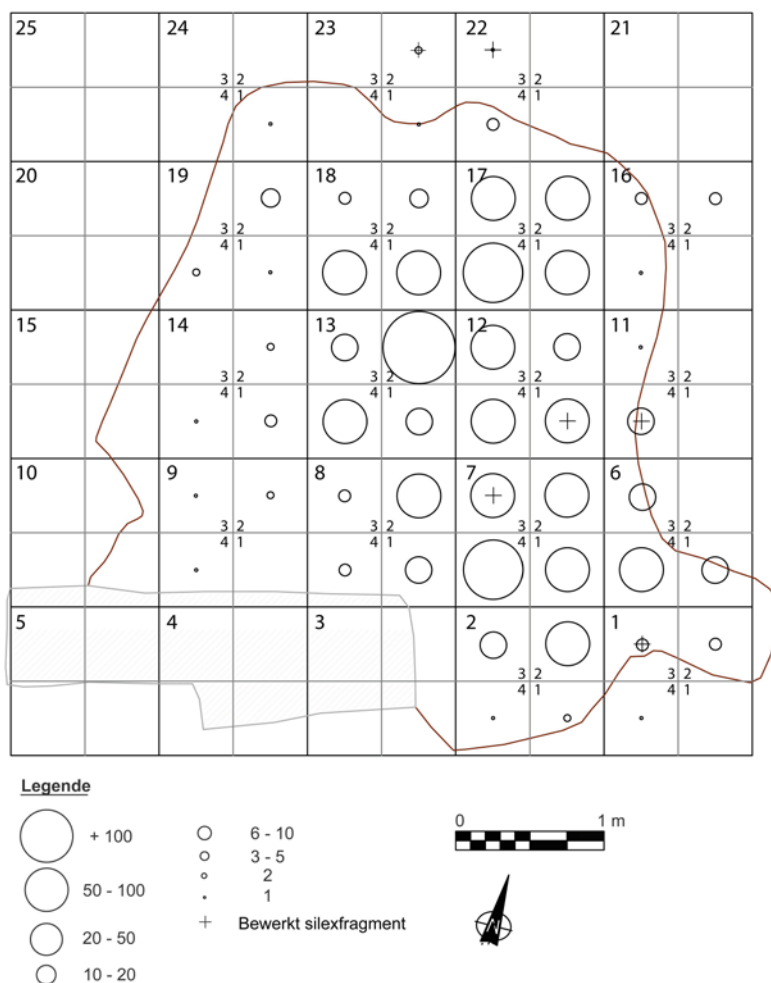

Fig. 2 – Spreidingskaart van het silexmateriaal met aanduiding van de bewerkte silexen.

Er werden drie kerfresten teruggevonden. Ze werden vervaardigd in een bruinrode fijnkorrelige lokale silex. De eerste twee zijn proximale kerfresten met een grootte van 12,5 op 7,2 mm en 12 op 12,8 mm. De derde kerfrest betreft een mediaal fragment van 8 op 5,5 mm.

Ondanks het beperkt aantal, lijken de microlieten en kerfresten te wijzen in de richting van een mesolithische ouderdom van de verzamelde steenindustrie. De kans lijkt reëel dat het assemblage eerder uit de vroege (ca. 9500-8500 BP) dan late fase van het Mesolithicum dateert (determinatie Prof. Philippe Crombé, UGent).

Op een dertigtal meter van de boomval werd tijdens de aanleg van het vlak een geïsoleerde trapezium met schuine basis teruggevonden. Deze was vervaardigd uit een rode, lokale grondstof die vergelijkbaar was met de grondstof van de artefacten uit de bovenvermelde steentijdzone. De trapezium heeft een lengte van 34,2 mm en een breedte van 16 mm. Ter hoogte van de boord was dit artefact 4,2 mm dik. Typologisch gezien dateert deze trapezium uit het late-mesolithicum (7800-500 BP). Nauwkeuriger is de spits te omschrijven als een ongelijkbenig rhombische trapezium met rechte lateralisatie. Ook op de linkerboord van de dorsale zijde zijn retouches aangebracht op het mediale en proximale deel. Aangezien

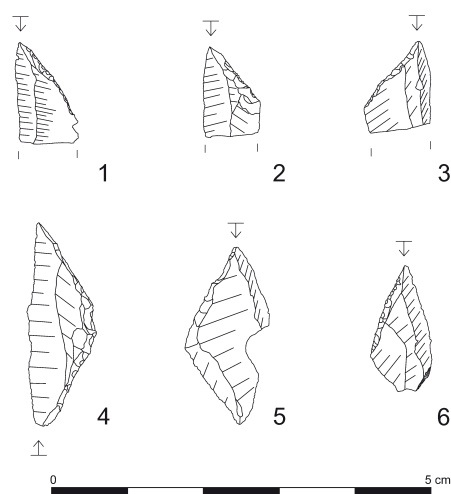

Fig. 3 – Bewerkte silexen aangetroffen in de boomval.

dit echter om een erg dunne boord gaat, zijn de retouches er vrij fijn. Ook werden twee neolithische bijlfragmenten en een neolithische pijlpunt van het 'denneboomtype' tijdens het archeologisch onderzoek teruggevonden. Deze vondsten werden in een secundaire context aangetroffen.

Ook andere silexvondsten wijzen op mesolithische jagers en verzamelaars en neolithische bewoners in de omgeving van Zele. In 1993 werden tijdens een noodopgraving debitage materiaal, een pijlpunt en een geretoucheerde kling teruggevonden uit het midden neolithicum (Bauters, 1994). Bij een werfcontrole in de Avermaat nabij de Schelde werd bij de verbredingswerken van een gracht een fragment van een neolithische gepolijste bijl met een bruine patina aangetroffen (De Clercq & Bauters, 2000). Daarnaast werden nog bij baggerwerken aan de Schelde diverse lithische vondsten en bewerkte dierenbeenderen teruggevonden (Cheretté, 2003; Mortier, 2003). Er is tevens sprake van een fragment van een menselijke schedel (Dewulf, 1967).

4. Conclusie

Tijdens het grootschalig archeologisch onderzoek in Zele in de Kouterbosstraat werd een grote boomval aangesneden. Bij het opschaven werden enkele silex artefacten teruggevonden waardoor beslist werd om de volledige zone verder in detail te onderzoeken. In totaal werden meer dan 300 zeefstalen genomen die uitgezeefd en uitgesorteerd werden. Dit leverde 893 artefacten op die voornamelijk in de oostelijke helft van de boomval geconcentreerd liggen (valrichting van de boom). Het totale assemblage kan, ondanks de beperkte aanwezigheid van bewerkt materiaal, toch gedateerd worden in het (vroeg-)mesolithicum. Het grondstofgebruik, een lokale bruinrode fijnkorrelige silex, en typologische kenmerken tonen een grote homogeniteit en gelijktijdigheid. De locatie van de site bevindt zich op een kouterrug (Kouterbosstraat) nabij een oude verlande Scheldemeander. Degelijke milieus waren steeds aantrekkelijk.

Bibliografie

BAUTERS L. et al., 1994. IJzertijdnederzettingen te Zele (O-VI.): noodopgraving 1993. In: *Lunula*, 2: 45-46.

CHERETTÉ B., 2003. Over grafheuvels en bronzen riviervondsten: de bronstijd te Zele. In: *VOBOV-Info*, nr. 57-juni 2003: 8.

DE CLERCQ W. & BAUTERS L., 2000. Zele. Archeologische waarnemingen naar aanleiding van begravingen nabij de Schelde. In: DE KEGEL A. et al., *Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de Provincie Oost-Vlaanderen 1999*: 157-158.

DEWULF M., 1967. *Archaeologia Wasiensis*. In: *Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, vol. 70: 225-246.

MORTIER S. et al., 2003. Een archeologische kijk op Zele in de Middeleeuwen. In: *VOBOV-Info* nr. 57 juni 2003: 36-45.

REYNSN. & BRUGGEMANJ., 2010. *Archeologisch vooronderzoek Zele - Kouterbosstraat*. Onuitgegeven rapport All-Archeo.

WYNS G., 2011. *Conceptnota archeologisch onderzoek Zele-Kouterbosstraat*. Onuitgegeven rapport Monument Vandekerckhove nv.

Samenvatting

Tijdens een grootschalig archeologisch onderzoek van 4,5 ha in de Zeelse Kouterbosstraat kwamen sporen uit diverse perioden aan het licht. Naast een Bronstijd grafcirkel, enkele gebouwen en kuilen uit de IJzertijd, Romeinse erven met bijhorende waterputten en diverse volmiddeleeuwse gebouwstructuren werd een grote boomval aangesneden. Bij het opschaven ervan werden een tiental silex artefacten teruggevonden. Op basis hiervan werd een raster uitgezet en werd de zone exhaustief bemonsterd. Het uitsorteren van het zeefresidu leverde in totaal 893 silex artefacten op. Opvallend hierbij zijn enkele microlieten en spitsen die vormtypologisch kunnen gedateerd worden in het mesolithicum, mogelijk de vroege fase (9600-8500 BP).

Trefwoorden: Zele, Kouterbosstraat, prov. Oost-Vlaanderen (B), podzolbodem, vroeg-mesolithisch, boomval.

Résumé

Au cours d'une recherche archéologique à grande échelle de 4,5 ha le long de la *Kouterbosstraat* à Zele, sont apparus des vestiges de différentes périodes. À côté d'un fossé circulaire du Bronze, quelques bâtiments et des fosses de l'âge de Fer, des dépendances romaines avec puits d'eau et des divers restes d'habitations moyenâgeuses, un énorme chablis fut observé. Au décapage, une dizaine d'artefacts en silex avaient été retrouvés. Sur cette base, la zone a été quadrillée et fouillée exhaustivement. Un total de 893 silex a été récolté, en ne tenant pas compte des refus de tamis. Les quelques microlithes et les pointes typiques peuvent permettre d'attribuer l'ensemble, selon toute vraisemblance, de la phase initiale du Mésolithique (9600-8500 BP).

Mots-clés : Zele, Kouterbosstraat, prov. de Flandre orientale (B), podzolbodem, Mésolithique ancien, chablis.

Maarten BRACKE
Gwendy WYNS
Thomas APERS
Bert MESTDAGH
Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
BE - 8770 Ingelmunster
maarten.bracke@monument.be
gwendy.wyns@monument.be
aperstomas@hotmail.com
bert.mestdagh@monument.be